

## Развитие на условията за назначаване на съдиите, прокурорите и следователите в България от Търновската конституция до наши дни

Ас. Зорница Йорданова

*Development of the requirements for appointment of magistrates in Bulgaria: this report treats the development of the legal regulations concerning the requirements for appointment of judges, prosecutors and investigating magistrates in Bulgaria from the First Bulgarian Constitution of 1879 to present days.*

*Keywords: requirements for appointment, magistrates, Constitution*

### ВЪВЕДЕНИЕ

С приемането на първата българска Конституция - Търновската от 16.04.1879г., у нас е установен принципът на разделение на властите. Още Монтескьо в труда си "За духа на законите", извежда като самостоятелна, трета, съдебната власт. Тя е предназначена да осигурява прилагането на правото при разрешаването на конкретни правни спорове, да спомага обществените отношения да се осъществяват съобразно предписанията на нормативните актове, както и да преодолява възникнали противоречия при осъществяване функциите на държавата. Монтескьо отчита, че е изключително важно да се осигури независимостта на Юдикативата от останалите две, политическите власти, тъй като ако законодателят е и съдия, би могъл да възникне произвол, а ако се съчетаят изпълнителна и съдебна власт, то "съдът би имал силата на угнетителя".

Търновската конституция, макар да прокламира разделенията на властите, не провежда до край разграничението на съдебната власт от законодателната и изпълнителната. Същото не е направено и със следващите две конституции у нас, тъй като в тях е възприета друга идеология - за единството на държавната власт. Едва с действащата Конституция от 1991г. се възстановява приложението на принципа за разделение на властите и се създават конституционни гаранции за независимостта на Юдикативата. Една от тези гаранции е въвеждането на високи критерии при подбор на кандидатите за длъжност в съда, прокуратурата и следствието, от естество да гарантират техния професионализъм, безпристрастност и морални качества. Това далеч не означава, че изисквания не са предявявани към магистратите и при действието на предишните Конституции. Условия, на които следва да отговарят кандидатите за длъжност в органите на съдебната власт, са предвиждани в цялото ни съдоустройствено законодателство. От Търновската конституция до наши дни изискванията се повишават с развитието на съдебните органи и кадри, както и с оглед необходимостта от повишаване качеството на правораздавателната дейност.

В настоящата разработка ще бъдат разгледани условията за назначаване, респективно избиране, на съдии, прокурори и следователи в България от първия Закон за устройство на съдилищата от 1880г. насам, като бъдат посочени общите положения, различията в правната уредба, и бъде поставен акцент на последните /от 2009г./ изменения на действащия Закон за съдебната власт от 2007г.

### ИЗЛОЖЕНИЕ

На първо място, необходимо е да бъдат класифицирани условията, предявявани към магистратите в различните исторически периоди. Те могат да бъдат разделени от гледна точка на видовете юридически факти на положителни и отрицателни, тоест изисквания и пречки за заемане на съдебна длъжност. Към първите могат да бъдат отнесени българското гражданство, образованието, възрастовият праг, изискването за стаж и правоспособност, а към втората група – липсата на осъждания, на определени в законодателството заболявания, както и други специфични пречки за

заемане на длъжността. Така ще бъдат систематизирани условията в следващите редове.

1. Съгласно първия Закон за устройство на съдилищата в България, приет на 16 май 1880г., на длъжност в съдебното ведомство /съдии и прокурори/ се назначават само български поданици, а чужденци е допустимо да бъдат назначавани само след одобрение на Народното събрание /чл.99 от ЗУСБ/. Това разрешение е възприето с оглед липсата на достатъчно кадри с юридическо образование в Княжество-то на този етап, което налага на висши съдебни постове да се назначават и чужденци. За всички лица, кандидатстващи за длъжност в съдебната власт, се изисква /след изменение през 1885г./ да владеят български език. Съгласно чл. 103 от ЗУСБ, за съдии, съдебни следователи, прокурори и техни помощници /в окръжните съдилища/, както и за мирови съдии /най - ниското звено в системата на съдебната власт за периода/ се назначават лица, които имат завършено поне общо средно образование, или които са прослужили по съдебната част не по-малко от една година. За съдиите във Върховния касационен съд се изисква юридическо образование и минимум тригодишен стаж, а за апелативни съдии се назначават преимуществено лица с юридическо образование или с двугодишен стаж по съдебното ведомство. Тъй като в този начален стадий на създаването на съдебната ни система са малко лицата, отговарящи на тези изисквания, законодателят допуска първите назначени, ако не отговарят на всички условия, да имат "какво годе образование".

Дотук бяха посочени положителните изисквания за назначаване. Законодателят обаче въвежда и множество отрицателни предпоставки - не се допускат до работа в съдебната система:

- лица, които се намират под следствие или съд за злодеяния и престъпления, или осъдените /както и неоправданите от съда/ за извършени престъпления, наказуеми със затваряне в тъмница или друго по-тежко наказание,

- изключените /уволнените/ от служба по Съд и от духовното ведомство за пороци,

- несъстоятелните длъжници - чл.100 от ЗУСБ.

В този първоначален период на формиране на съдебната власт у нас, предвид конституционната формулировка „съдебните места и лица действат от името на княза“, всички съдебни назначения /с изключение на помощниците на секретарите/ са извършвани от княза по предложение /представление/ на Министъра на правосъдието.

Може да се заключи, че първият ни съдоустройствен закон не предвижда особено утежнени условия за назначаване на съдии, прокурори и следователи, предвид на първо място - липсата на достатъчно български кадри с юридическо образование, и освен това - неукрепналата все още съдебна система на страната. Поради това в ЗУСБ не съществува задължително изискване за висше образование или стаж по специалността, освен за съдиите във ВКС и апелативните съдии.

2. Следващият Закон за устройството на съдилищата, приет на 30 ноември 1898г., в сила от 1899г., въвежда нови изисквания към кандидатите за назначаване в съдебната система, наред със съществувалите по предходния закон. Нарастването броя на българските юристи води до отпадане възможността за назначаване на чужди поданици. Затова ЗУС от 1899г. поставя изискването всички кандидати за съдебна длъжност да са пълнолетни български поданици и да владеят български език. Законът предвижда следните ограничения:

- лицата да не са лишени от граждански и политически права по чл. 30 от тогава действалия Наказателен закон

- да не се намират под следствие или съд и да не са осъждани за престъпление, което се наказва със строг тъмничен затвор, както и за следните конкретно посочени престъпления: "против особата на Господаря и Династията му, за фалшификация, кражба, измама, злоупотреба на доверие, невидетелствование, лъжли-

во заклевание в процес, злоупотреба с властта, злоупотреба на правителствени пари, разваляне на печат"

- да не са обявявани за несъстоятелни длъжници.

В допълнение, увеличени са и изискванията за стаж по специалността: за мирови съдии и членове на окръжни съдилища се назначават лица, навършили 26 години и с юридическо образование, издържали държавен изпит и прослужили най-малко 2 години като секретари, подсекретари или кандидати за съдебна длъжност /постижение именно на този закон е въвеждането на института "кандидат за съдебна длъжност"/. С повишаването на длъжността се предявяват по-високи изисквания за професионален опит, като винаги условието е наличие на определен стаж в по-нисък по степен съд, за да се премине на длъжност в по-висш по степен /вж. чл.97-104 от ЗУС/. По изключение за срок от две години се допуска и лица без висше юридическо образование да се назначават за мирови съдии, ако имат поне средно образование и са служили по съдебното ведомство минимум три години.

Следва да се спомене в тази насока, че до държавни изпити и стаж при действието на ЗУС от 1899г. се допускат само мъжете. Промяната в това отношение настъпва всъщност едва през 1944г.

Съгласно ЗУС от 1899г., съдиите и прокурорите се назначават от Княза по представление на Министъра на правосъдието. Новост е въведеното ограничено конкурсно начало - от общото събрание на съответния съд, в който е вакантната длъжност, се предлагат по три кандидатури за всяко място, от които министърът предлага на Княза едно лице за назначаване. Предвидена е и възможност министърът да отправи предложение за лице, чиято кандидатура не му е била представена.

Още при изработване на закона, видно от мотивите му, е отчетен фактът, че вече са налице значителен брой български поданици - юристи, което предизвиква повишаването на образователните изисквания. Освен това, съобразно възприетото становище, изразено от министъра на правосъдието, че е недопустимо едно лице да стане съдия непосредствено след студентската скамейка, от Западна Европа е реципиран институтът на съдебния кандидат. Установено е изискване за наличие на стаж в съдебното ведомство при първоначално назначаване или повишаване в длъжност. Не на последно място, в сравнение с предходния ЗУС, във втория е разширен кръгът от изисквания, касаещи чистото съдебно минало на лицето. Видима е тенденцията към повишаване на условията, предявявани към кандидатите за длъжност в съдебната власт, което доказва укрепването ѝ, издигането на авторитета ѝ и като цяло - нарастването ролята и значението на правораздавателната дейност за развитието на българската държавност.

На 8 март 1912 година е приет **Законът за административното правосъдие**, с който за първи път в България се създава Върховният административен съд. Съгласно мотивите към закона, ВАС е призван да се произнася по законосъобразността на административните актове. Предвид високия статус на съда - равнопоставен на съществуващия тогава Върховен касационен съд, към членовете му се предявяват завишени изисквания. Съдиите във ВАС трябва да са с висше юридическо образование, като половината от тях следва да отговарят на условията на ЗУС за съдии от Върховния касационен съд, а другата половина да бъдат лица, заемали високи длъжности по администрацията или които са се проявили като видни правници по служба, в науката, в администрацията или на друго обществено поприще, и да бъдат не по-млади от 35 години. Същите критерии се прилагат и по отношение на прокурора и неговия заместник при ВАС. Всички членове се назначават с указ, по постановление на Министерския съвет и по предложение /представление/ на министър-председателя. През декември 1922г. законът е отменен и поместен в ЗУС.

Със закон от 1922г. са създадени селско - общинските съдилища, но същите не съставляват "общин" съдилища - в рамките на приложното поле на ЗУС, звено от

съдебната система, а непрофесионални правораздавателни органи под надзора на съдебните, поради което и няма да бъдат предмет на разглеждане.

3. Третият по ред Закон за устройството на съдилищата, приет на 9 декември 1925г., в сила от 2 януари 1926г., не внася съществени промени в условията за заемане на съдебна длъжност. Съгласно чл.87 от ЗУС, за да бъде назначено едно лице в съдебното ведомство, то трябва да е български поданик, пълнолетен и владеещ български език. Кандидатът не трябва да е лишен от права по чл.30 от Наказателния закон, да се намира под следствие или съд или да е осъждан за престъпление, наказуемо със строг тъмничен затвор, както и за следните престъпления: насилствени действия и оскърбления срещу държавния глава и членовете на семейството му, против властта, по носене на военната тежоба и против държавната въоръжена сила, против обществения ред, подправка на парични знаци, документи, лекарски свидетелства, марки, печати и други, лъжесвидетелстване или лъжлива клетва, против гражданското състояние, разврат, кражба, обсебване, изнудване, укриване, измама, злоупотреба на доверие, и т.н. Видно от гореизложеното, условията, свързани с чистото съдебно минало, продължават да нарастват. Законът изисква проверка и на здравословното състояние на лицата - те не трябва да страдат от заразителна болест, епилепсия, или да имат физически недостатък, който би попречил на службата. Кандидатите следва не на последно място да отговарят и на условията за стаж, установени поотделно за всяка длъжност. Предвидени са подробни изисквания и за несъвместимостта на членовете на съдебното ведомство, с акцент върху деполитизираността на магистратите. Прави впечатление, че на физическото здраве се отделя специална разпоредба, но няма такава, касаеща психическите заболявания. Намирам това за сериозен пропуск на законодателя, тъй като психическите заболявания могат в значително по-висока степен да повлияят на интелектуалната дейност, извършвана от органите на съдебна власт.

4. Наредбата - закон за устройството на съдилищата от 20 октомври 1934г., в сила от 12 ноември 1934г., също не променя съществено изискванията, предявявани към магистратите в страната. Тя въвежда значителна реформа в устройството на съдебната система, но същата е извън предмета на настоящото изложение. Отново е отделено особено внимание на статуса на съдебните кандидати и техния двугодишен стаж и теоретико - практически изпит, като издържалите изпита с най-висок успех се назначават за допълнителни съдии или допълнителни заместник - прокурори, а тези с по-нисък успех от изпита - за нотариуси и съдии- изпълнители. Условието за назначаване, предвидени в чл. 87 от НЗУС, са почти идентични на същия член на ЗУС, като е изрично указано, че никой не може да бъде назначен или повишен, ако не е "представен" /предложен/ за съответната длъжност и не е вписан в съответния списък /"таблица"/ на лицата, отговарящи на изискванията. На всяко вакантно място задължително се назначава един от първите трима, предложени за поста. Изчерпателно са изброени престъпленията, съставляващи пречка за заемане на длъжността, като е изрично посочено, че лице, осъдено за такива деяния, дори да е амнистирано или реабилитирано, помилвано или освободено от отговорност поради давност, не може да бъде съдия или прокурор. Анализирайки разпоредбите на закона, се оказва, че едно лице може да бъде назначено като кандидат за съдебна длъжност след навършване на пълнолетие - 21 години; след две години да започне работа като допълнителен член-съдия или прокурор; на 25 години да бъде назначено за заместник околийски съдия, а на 26 - за редови околийски съдия [1].

Едновременно с НЗУС се приема и Наредба - закон за административното правосъдие, с която се възстановява самостоятелната уредба на Върховния административен съд. Предвидено е членовете на ВАС да отговарят на изискванията на НЗУС за съдиите във ВКС. Приета е и Наредба - закон за общинските съдилища, като службата на общински съд по правило се изпълнява от кмета на общината.

5. Конституцията от 1947г. дава нови насоки в развитието на съдебната система на страната, съобразно които през 1948г. са приети новите Закон за устройство на народните съдилища и Закон за прокуратурата. Преминува се към двуйнстанционно съдебно производство, закриват се съществуващите до този момент върховни съдилища и на тяхно място се предвижда само един Върховен съд. Съдът и прокуратурата се разделят като самостоятелни ведомства.

За да заеме съдебна длъжност, законът изисква кандидатът да е български гражданин, със завършено юридическо образование, успешно преминал стаж и положен държавен изпит. Увеличават се и отрицателните предпоставки:

- лицето да не се намира под следствие или съд и да не е осъждано за престъпление, което се наказва със строг тъмничен затвор, както и за следните престъпления: по носене на военната служба и против държавната въоръжена сила, против общественния ред, за подправка на парични знаци, лъжесвидетелстване, лъжовна клетва, против гражданското състояние, разврат, кражба, обсебване, изнудване, укриване, измама или злоупотреба с доверие, дори и ако лицето е освободено поради давност или е помилвано, реабилитирано или амнистирано /в тази насока изключение се прави само за амнистираните политически престъпления, извършени до 9 септември 1944г./

- да не е обявено в несъстоятелност и да не е поставено под пълно или ограничено запрещение - тук за първи път се отдава значение на липсата на психически заболявания, каквото изискване е предвидено и в съвременното българско съдоустройство законодателство

- да няма фашистки или реставраторски прояви - предвид противоречието с правилата на общественния морал

- да няма физически или душевен недостатък, който би пречил на службата - тук отново се има предвид здравословното състояние на кандидатите, като се обръща внимание както на психическото, така и на физическото здраве.

Следва да се посочи още, че именно Законът за устройство на народните съдилища въвежда изборния принцип при заемане на съдебна длъжност. За разлика от ЗУС и НЗУС са предвидени изборност и мандатност на съдиите, като околийските съдии /районни/ се избират от околийския народен съвет с тригодишен мандат, областните /окръжни/ съдии - от околийските народни съвети за пет години, а съдиите във Върховния съд се избират от Народното събрание, отново с петгодишен мандат. Що се отнася до прокурорите и следователите, за тях Законът за прокуратурата от 1948г. посочва, че те се назначават от главния прокурор измежду български граждани, отговарящи на условията за съдийска длъжност. Главният прокурор от своя страна се избира от Народното събрание за срок от пет години. Следователите са към прокуратурата в съответствие със съветския модел, и към тях се прилагат същите изисквания, важими и за прокурорите и съдиите. Освен това, те трябва да отговарят на условията за заемане на длъжност заместник-областен прокурор.

6. Нови Закон за устройство на съдилищата и Закон за прокуратурата са приети през 1952г., когато съдебната система на България се изгражда окончателно по съветски образец. Не се променят съществено условията за заемане на съдебна длъжност. Като съдия може да бъде избран всеки български гражданин с юридическо образование, успешно положен държавен изпит, успешно проведен законоустановен /шестмесечен/ стаж в съд, прокуратура или юридическа консултация, който отговаря на следните изисквания:

- не е лишен от избирателни права /активно и пасивно/, както и от правото да заема държавна или обществена длъжност

- не е осъждан на лишаване от свобода за престъпление от общ характер, освен ако е амнистиран или реабилитиран

- няма фашистки или реставраторски прояви

Тук за разлика от предходните закони се избягва конкретното посочване на престъпленията, за които лицето не следва да е осъждано, като се включват всички престъпления от общ характер, за които е наложено наказание лишаване от свобода. Премахва се обаче забраната за избиране на обвиняеми, респективно подсъдими лица, което намирам за съществена промяна. Като минус може да бъде отчетено отпадането на изискването за психическо и физическо здраве от предходния ЗУНС. С новия закон се въвежда пряката изборност по отношение на народните съдии – те се избират пряко от населението, а не от народните съвети.

Законът за прокуратурата от 1952г. не променя съществено условията и реда за назначаване на прокурорите и следователите, а само нейната организация и структура. През 1960г. се приема нов Закон за прокуратурата на НРБ, но и той не внася значителни изменения в условията за заемане на съответните длъжности.

7. В съответствие с Конституцията от 1971г., през 1976г. се приема нов Закон за устройство на съдилищата, а през 1980г. - и нов Закон за прокуратурата. Въвежда се избор от Народното събрание с мандат от пет години за всички съдии, а прокурорите и следователите продължават да се назначават от Главния прокурор. Предвижда се институтът на младшите съдии, съществуващ и в настоящия Закон за съдебната власт, като последните се назначават за две години от Държавния съвет. ЗУС установява общи условия за заемане на съдийска длъжност, почти идентични на съдържащите се в настоящия ЗСВ: лицето да е български гражданин, завършил юридическо образование, прекарал едногодишен стаж в съд, прокуратура или юридическа консултация, издържал теоретико-практически изпит, неосъждан за умишлено престъпление от общ характер на лишаване от свобода, както и притежаващ необходимите политически, морални и делови качества. Предвидената задължителна минимална продължителност на юридическия стаж при първоначално заемане или повишаване в длъжност е също близка до сега действащата - за най-ниската съдебна длъжност /районен съдия/ се изисква 2-годишен стаж като младши съдия, съдия - изпълнител или нотариус. За по-горна по степен длъжност в окръжен, военен или районен съд условие е заемането най-малко две години на по-ниска длъжност, а за съдии във Върховния съд се изисква висока професионална подготовка и минимум 12-годишен стаж. Прослуженото време като прокурор или следовател, юрисконсулт, научен работник по право, арбитър се приравнява на съдийски стаж.

Така на практика законът от 1976г. предвижда актуалните изисквания към кандидатите за работа в съдебната система, като въведените условия /с изключение на това за политически качества/ почти се покриват с установените в Закона за съдебната власт от 1994г. /отм./

8. Конституцията от 1991г. променя качествено съдебната система на Република България. Възстановява се триинстанционното съдебно производство, както и апелативните съдилища, обособява се административното правосъдие, закрито през 1947г. Прокуратурата и следствието стават отново част от съдебната власт, като се променя съществено и начинът на назначаване на кадрите в системата. Създава се кадрови и административен орган на съдебната власт - Висшият съдебен съвет, който назначава, повишава, понижава, премества и освобождава от длъжност съдии, прокурори и следователи. Единствено тримата висши магистрати - главният прокурор и председателите на Върховния касационен и Върховния административен съд, се назначават от Президента на Републиката, но отново по предложение на ВСС, като Президентът няма право да отхвърли повторно направена кандидатура /чл.129, ал.2 от КРБ/.

В съответствие с Конституцията, чл.126 от Закона за съдебната власт от 1994г. /отм./ предвижда, че за съдия, прокурор или следовател може да бъде назначено лице, което е пълнолетен български гражданин, притежава само българско гражданство, завършило е юридическо образование и е придобило юридическа правоспособност /след проведен стаж в съдебната система и положен общодържавен

теоретико-практически изпит/, не е осъждано на лишаване от свобода за умишлено престъпление /независимо от реабилитацията/ и притежава необходимите нравствени и професионални качества /преценката за което се прави съобразно правилата за професионална етика/. В голямата си част тези изисквания повтарят действалите по време на предходните две конституции условия за избиране, респективно назначаване на магистратите. Обстоятелството, което претърпя най - динамични промени през последните години, е продължителността на стажа като съдебен кандидат, по време на който дипломираните юристи се запознават с дейността на съдилищата, прокуратурата и следствените органи, и с изготвянето на актовете на органите на съдебната власт. Продължителността на стажа варираше от три месеца /при което на практика той изгубваше всякакво предназначение и смисъл/, до две години, като в различните периоди същият не винаги се зачиташе за трудов и осигурителен стаж. Промени претърпяха и изискванията за минимален юридически стаж при заемане на титулярна съдебна длъжност .

9. Съгласно новия Закон за съдебната власт /обн. ДВ, бр. 64 от 2007г./, след последните му изменения, обнародвани в ДВ, бр.42 от 2009г., кандидатите за съдии, прокурори и следователи следва да са само български граждани /тоест без друго гражданство/, които отговарят на изискванията на чл.162 от ЗСВ:

- висше образование по специалността "Право"
- преминат стаж по ЗСВ и придобита юридическа правоспособност /понастоящем стажът е шестмесечен/

- притежаване на необходимите нравствени и професионални качества, съответстващи на Етичния кодекс на съдиите, прокурорите и следователите. Тези правила съгласно преходните и заключителни разпоредби на ЗИДЗСВ следваше да бъдат приети от Висшия съдебен съвет в тримесечен срок от влизането на закона в сила, и да заменят действалите Правила за професионална етика на съдиите в България, Правила за професионална етика на прокурорите в България и Морален кодекс на следователя, утвърдени от ВСС през 2004 и 2003г. Кодексът за етично поведение на българските магистрати бе приет на 20.05.2009г. от Висшия съдебен съвет и понастоящем се прилага за всички съдии, прокурори, следователи, членове на ВСС, както и за членовете на Инспектората към ВСС, които следва да изпълняват и внедряват в професионалната си дейност и личния си живот правилата, установени в Кодекса. Предвид въведеното със Закона за съдебната власт централизирано конкурсно начало, преценката на нравствените и професионални качества към момента на кандидатстване е затруднена, поради което е предостановено на кандидатите да представят документи, имащи по тяхна преценка отношение към качествата им /препоръки, научни трудове, удостоверения за специализации и придобити допълнителни квалификации и други/.

- липса на осъждания на лишаване от свобода за умишлено престъпление, независимо от реабилитацията /за установяване на това обстоятелство при участие в конкурс за млади магистрати или за първоначално назначаване се представя свидетелство за съдимост, издадено за участие в конкурс по ЗСВ, съдържащо данни за всички предходни осъждания, включително и тези, за които е настъпила реабилитация, както и за осъждания по чл. 78а от Наказателния кодекс/;

- липса на психическо заболяване /за установяването на този факт се представя удостоверение от специализирано психиатрично заведение за липсата на душевно заболяване, което представлява пречка за заемане на обявената длъжност/.

Член 164 от Закона за съдебната власт посочва и специфичните изисквания, касаещи стажа на магистратите - за съдия в районен съд и прокурор в районна прокуратура се назначава лице, което има най-малко три години стаж /за сравнение - по предишния ЗСВ се изискваше двугодишен стаж/. За съдия в окръжен, административен съд и прокурор в окръжна прокуратура, както и за следовател в окръжен следствен отдел се изисква 8-годишен стаж /по отменения ЗСВ-5/; за апелативен съд,

респективно прокуратура - 10 - годишен стаж /по отменения ЗСВ-8-годишен/; за съдия във Върховния касационен съд или Върховния административен съд, прокурор във Върховната касационна прокуратура или Върховната административна прокуратура и следовател в Националната следствена служба се изисква 12-годишен стаж, придобит на професия или длъжност, за която се изисква висше юридическо образование /включително длъжностна разследващ полицей с висше юридическо образование в Министерството на вътрешните работи и Министерството на отбраната/. Признава се и стажът, придобит на длъжност, за която се изисква юридическо образование, в институциите и органите на Европейския съюз, в международните правораздавателни органи и организации, създадени с международен договор, по който Република България е страна.

Съдиите, прокурорите, следователите, административните ръководители и техните заместници, с изключение на лицата по чл. 129, ал. 2 от Конституцията на Република България, се назначават, повишават, понижават, преместват и освобождават от длъжност с решение на Висшия съдебен съвет. Статусът на този административен и кадрови орган на съдебната власт е уреден в Конституцията и ЗСВ. За заемане на длъжност в съдебната власт се провежда централизиран конкурс за млади съдии и прокурори и за първоначално назначаване. В това отношение съвременното ни законодателство също претърпя съществени промени. Първоначално конкурсите се провеждаха в рамките на съответното звено от системата, за което страната бе основателно упрекувана от институциите на ЕС[5]. Установената в отменения ЗСВ процедура бе обект на критика с оглед липсата на прозрачност и установени единни правила. Понастоящем конкурсите за млади съдии и прокурори, както и за първоначално назначаване, се провеждат централизирано за всички обявени свободни длъжности, като конкурсите се обявяват и организират от Висшия съдебен съвет, при ясна методика /за целта е приета Наредба № 1от 19 декември 2007г. относно реда и организацията по провеждане на конкурси за назначаване, повишаване в длъжност и преместване на съдия, прокурор и следовател/.

С последните засега изменения на Закона за съдебната власт се закрива самостоятелната Национална следствена служба, като същата преминава на подчинение на Главния прокурор, а окръжните следствени служби се реструктурират като окръжни следствени отдели в рамките на съответната окръжна прокуратура. Тези структурни промени бяха планирани от продължителен период от време, но същите са извън предмета на настоящото изложение, поради което няма да навлизам в детайлното им изследване.

## ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Може да бъде направен изводът, че през последните десетилетия условията за назначаване на магистратите не са се променили съществено, независимо от кардиналните реформи в структурата и организацията на съда, прокуратурата и следствените органи. Измененията засегнаха в най-голяма степен процедурите по назначаване /респективно избиране/ и продължителността на стажа като съдебен кандидат, както и на изискуемия юридически стаж за заемане на самостоятелна съдебна длъжност. Приемам, че установяването на завишени изисквания за професионална подготовка и опит е положително явление за качеството на правосъдната дейност и за престижа на магистратурата. Още при обсъждането на втория ЗУС е изтъкнато от тогавашния министър на правосъдието, че е недопустимо лице без практически опит да започне непосредствено след студентската скамейка работа в съдебната система, и същата констатация е валидна и в наши дни. В това отношение тримесечният стаж в органите на съдебната власт, който бе установен за непродължителен период от време, бе крайно недостатъчен за запознаване с основните функции и актове на магистратите. Увеличаването на стажа на шест месеца е положително законодателно решение, но съгласно чл. 297 от ЗСВ по време на стажа



стажант-юристът не получава възнаграждение и времето не се зачита за осигурителен стаж. Тази разпоредба на практика принуждава стажант – юристите, завършили висшето си юридическо образование, да търсят друга платена заетост, от което на свой ред страда стажът. Поради това считам за уместно същият да се зачита за осигурителен стаж, за да имат младите юристи интерес да посещават съдилищата, прокуратурите и следствените отдели и да навлязат в практическата работа в съдебната система.

Като друга съществена слабост при уредбата на назначаемостта на магистратите приемам факта, че единствената пречка за назначаване от гледна точка на съдебното минало на кандидата е наличието на осъждане на лишаване от свобода за умишлено престъпление. Това на практика създава възможността лица, осъждани на лишаване от свобода, но за непредпазливи деяния, или осъдени на наказание без лишаване от свобода за умишлени престъпления, да заемат магистратска длъжност. В този смисъл може да се почерпи опит от приложението на законите за устройството на съдилищата. Както бе посочено по-горе, законодателството ни преди 1944г. е предвиждало кандидатът да не е под следствие или съд за умишлено престъпление. Въвеждането на такова изискване днес обаче би срещнало възражения, особено по отношение на лицата, срещу които има започнало наказателно производство, предвид последващата съдебна преценка на доказателствата за тяхната виновност. Във връзка с това, намирам за по-добро решение да се регламентира като условие **липсата на осъждания**, независимо дали на лишаване от свобода или на наказание без лишаване от свобода, както за непредпазливи, така и за умишлени престъпления. В интерес на съдебната власт е лицата, кандидатстващи за работа като магистрати, да бъдат морално и наказателно неопетнени. От друга страна, наличието на осъждания или висящо наказателно дело може да бъде подведено под критерия за нравствени и професионални качества, който като широка категория може да създаде множество конкретни хипотези. Преценката за наличието на тези качества се преценява от Висшия съдебен съвет при всяко назначение в съдебната система, независимо и наред с резултатите от писмения и устен изпит. Кодексът за етично поведение на българските магистрати обаче не предвижда вземане предвид съдимостта на лицата при кандидатстване за съдебна длъжност. Същият е недопустимо да въвежда непредвидени в закона ограничения за заемане на постове в съдебната система. Кодексът установява морални правила при осъществяването дейността на действащите магистрати и не съдържа разпоредби, пряко приложими към момента на провеждане на конкурсите за назначаване. Кандидатите за съдии, прокурори и следователи сами преценяват какви доказателства за професионалните и нравствените си качества да представят. Принципите, предвидени в Кодекса, са независимост, безпристрастност, справедливост и прозрачност, вежливост и толерантност, почтеност и благоприличие, компетентност и квалифицираност /които са всъщност не етични, а професионални качества/, конфиденциалност, като са установени и конкретните етични правила, произтичащи от прилагането на тези основни принципи. При изготвянето на Кодекса са използвани разпоредби на Закона за съдебната власт, Закона за предотвратяване и разкриване на конфликт на интереси, препоръки на Съвета на Европа. Считам за необходимо разработването на по-прецизни правила за професионална етика, които да могат да послужат като ориентир при преценка качествата и на кандидатите за магистрати. Имайки предвид разпоредбата на ЗСВ, съгласно която за посочените лица се изисква да притежават необходимите нравствени и професионални качества, съответстващи на Етичния кодекс на съдиите, прокурорите и следователите, логично се поставя въпроса как при първоначално назначаване ще се прецени съобразно изискванията на Етичния кодекс поведението на лице, което все още не е /поне невинаги/ в състава на съдебната система? Как лице, което не е магистрат, следва да отговаря на критериите при преценка поведението на магистрат? И чрез какви способности ще се преценява това

съответствие? Следва да бъде проявена инициатива и да бъдат разработени конкретни правила, приложими в рамките на конкурсите по ЗСВ, които да гарантират постъпването в съдебната система на компетентни магистрати, които със своя професионализъм и висока нравственост да повишават авторитета на третата власт и качеството на нейната дейност.

**ЛИТЕРАТУРА:**

- [1]Джамбазов, А. Правосъдната система на България 1878-1944г. С, 1990г.
- [2]Друмева, Е. Конституционно право /трето преработено и допълнено издание/ . С., Сиела, 2008г.
- [3]Йочев, Е. Законодателството в Царство България /1879-1944г./ . С., Фондация "Отворено общество"
- [4]Йочев, Е. История на законодателството на Княжество България. Русе, 2006г.
- [5]Мониторинг на процеса на присъединяване към Европейския съюз- Независимост на съдебната власт /доклад за България/. Сп. "Административно правосъдие", 2001г. бр.6
- [6]Мръчков, В. За характера на правоотношенията на съдии, прокурори и следователи. Сп. "Административно правосъдие", 2006г., бр.3
- [7]Начева, Сн.Конституционният модел на съдебната власт в Република България. Сп. "Юридически свят", 2002г., бр.2
- [8]Токушев, Д. Съдебната власт в България. С., Сиби, 2003г.

**За контакти:**

Ас. Зорница Людмила Йорданова, Катедра „Публичноправни науки“, Юридически факултет, Русенски университет „Ангел Кънчев“, тел. 0899 446 346, e-mail: ziordanova@ru.acad.bg